

Skutki nierówności społecznych

WSTĘP

Nierówności to problem rozpatrywany w wielu dziedzinach życia praktycznego, jak i dociekaniach naukowych i filozoficznych. Nierówności są rozpatrywane w tak abstrakcyjnych dziedzinach jak matematyka, która poświęca im bardzo wiele uwagi, oraz w naukach przyrodniczych. Wszędzie wokół nas zauważamy nierówności.

Zagadnienie nierówności jest rozpatrywane przez ekonomistów jako wyraz stosunków społecznych mających przełożenie na materialny i niematerialny byt człowieka.

Z historycznego punktu widzenia nierówności społeczne były podstawą klas społecznych w państwie. Fundamentem klas społecznych był fakt posiadania odpowiednich zasobów materialnych – obszarów ziemi rolnej, lasów, złóż bogactw kopalnych. We współczesnym świecie źródło nierówności przesuwają się z pozycji dobra materialnego na dobro w postaci wiedzy i umiejętności. Niemniej człowiek jako jednostka w dalszym ciągu potrzebuje i otacza się dobrami materialnymi, które wykorzystuje do realizacji swoich różnorodnych celów życiowych.

Człowiek osadzony w konkretnych realiach konkuruje z innymi ludźmi o dobra materialne, jak i o pozycję społeczną.

Jeżeli stwierdza się, że człowiek konkuruje to znaczy, że bezustannie porównuje siebie z innymi również konkurującymi ludźmi. W ciągu życia człowiek permanentnie zauważa różnice i o ile są one istotne, to stara się je ograniczać lub względnie likwidować.

Różnice w standardzie mogą dotyczyć różnego rodzaju, zakresu i wynikają z indywidualnej percepcji otoczenia. Różnice prowadzą do nierówności. W Polsce powojennej różnice ujawniły się szczególnie w okresie transformacji ustrojowej. W okresie socjalizmu różnice były niwelowane przez państwo i stąd wielu ludzi przybierało pasywną postawę w kształtowaniu warunków bytowych. Część

odpowiedzialności za nich brało na siebie państwo. Obecnie sytuacja zmieniła się, a wielu między innymi pasywnie nastawionych ludzi stało w obliczu ubóstwa i jednocześnie wielu ludzi wykorzystuje okres transformacji dla wzbogacenia się, co powoduje zazwyczaj ujemne nastawienie społeczeństwa.

Niewielkie różnice przyjmowane są obojętnie, ale zwiększane wywołują niezadowolenie społeczne zwłaszcza tych biedniejszych warstw społeczeństwa, co prowadzi do kosztownych skutków.

Można wyróżnić kilka zasadniczych działań mających na celu złagodzenie skutków nierówności społecznych.

I. Działanie zorganizowane obejmujące:

- ingerencję państwa poprzez system różnego rodzaju pomocy dla ludzi o mniejszych możliwościach np. zarobkowania,
- pomoc filantropijną różnych organizacji oraz osób prywatnych,
- protesty robotnicze wpływające negatywnie na produkcję, angażowanie aparatu bezpieczeństwa wewnętrznego, niszczenie budynków użyteczności publicznej.

II. Katastrofy społeczne wynikające z frustracji młodych ludzi, z nadużywania środków niebezpiecznych dla zdrowia, zaniedbania medycznego poprzez np. przenoszenie groźnych chorób ludzkich i zwierzęcych z odległych państw świata.

W artykule skupiono uwagę na społeczno-socjalnych działaniach w oparciu o dane statystyczne z powiatu rzeszowskiego.

POLITYKA SPOŁECZNA I SOCJALNA JAKO SKUTEK NIERÓWNOŚCI

W polityce społecznej wyróżnia się pomoc społeczną, socjalną i pomoc wolontariuszy. Zakres tej polityki zależy od poziomu zamożności.

Polska od lat przechodzi transformację ustrojową. Przemiany społeczne zachodzą wbrew oczekiwaniom wolniej, co powoduje napięcia społeczne. Występuje wysoki stopień bezrobocia, wiele zakładów pracy ogłasza upadłość, przedsiębiorstwa państwowe powstałe za czasów gospodarki planowej nie wytrzymują konkurencji rynkowej. Ludzie chcieliby dalej pracować w kopalniach, hutach, w przemyśle ciężkim, ale za zapłatę w produkcji przestarzałych wyrobów chcą kupować wyższej jakości produkty importowane. Jest to wyrazem braku świadomości i wiedzy ekonomicznej.

Potencjał zasobu ludzkiego w Polsce ciągle ulega przeobrażeniu, a wyraża się to między innymi wskaźnikiem skolaryzacji, który dorównuje podobnemu w państwach rozwiniętych gospodarczo. Zasób ludzki i jego jakość, mobilność, przygotowanie do pracy jest zbliżany do tego z państw Unii Europejskiej.

Inaczej przedstawia się sytuacja z zasobami finansowymi i materialnymi. Występuje dysproporcja między podstawowymi czynnikami produkcji, nadwyżką zasobu ludzkiego i niedoborem zasobów materiałowych i finansowych. Dysproporcje w czynnikach produkcji są obecnie jedną z przyczyn nierówności społecznych.

Nierówności społeczne są faktem. Na nierównościach społecznych opierały się struktury państwowe czasów starożytnych i całe wieki ery nowożytnej. Wyrażało się to niewolnictwem, podziałami klasowymi, przynależnościami. Z podziałami wiązały się większe lub mniejsze przywileje, w tym również byt materialny. Obecnie wobec prawa obywatele naszego państwa są równi, ale ich byt materialny nie daje możliwości skorzystania z formalnych uprawnień.

Za prawami nie nadążają możliwości zaspokojenia potrzeb ludzkich. Transformacja ustrojowa powodująca stopniowe urynkowanie dziedzin życia społecznego stwarza dla jednych (w mniejszości) korzystniejsze warunki, natomiast dla większości popadanie w obszary ubóstwa i niedostatku.

Występuje niedofinansowanie szkół, szpitali, aparatu bezpieczeństwa co stwarza warunki dla publicznie objawiających się nierówności.

W kolejnych latach mimo zapewnień o wzroście gospodarczym, a nawet działaniach i planach mających na celu likwidowanie bezrobocia i polepszenia bytu ludności, dają słabe efekty. Dane empiryczne nie potwierdzają zapewnień, a nierówności społeczne rosną.

Dochody budżetu państwa są ciągle zbyt niskie w stosunku do potrzeb społecznych. Brak jest środków na inwestycje, które mogłyby np. ograniczyć bezrobocie. Produkt krajowy brutto (PKB) w cenach stałych nie zwiększa się, a wynik budżetu państwa od lat jest ujemny i ciągle się powiększa.

Na podstawie danych Powiatowego Urzędu Pracy w Rzeszowie stwierdza się, że nierówności pogłębiają się. Wydatki Powiatowego Urzędu Pracy mimo rygorystycznych przepisów o warunkach przyznawania wzrastają co obrazują dane zawarte w tabeli 1.

Zaznacza się nieznaczny spadek zasiłków dla bezrobotnych natomiast bardzo dynamicznie rośnie wartość zasiłków i świadczeń dla osób przed emeryturą. W 2002 r. dynamika tych zasiłków w stosunku do 1999 r. wyniosła 785%. Wykonanie zasiłków za I półrocze 2003 r. świadczy, że ta dynamika rośnie nadal.

Taki fakt świadczy o zmianach demograficznych dokonujących się w społeczeństwie powiatu rzeszowskiego. Życie ludzi wydłuża się, a jednocześnie coraz więcej osób przechodzi na wcześniejsze zaopatrzenie emerytalne. Rośnie liczba osób starszych, którym należy się utrzymanie. Równocześnie spada liczba dzieci, czyli potencjalnych pracowników w początkowych latach XXI wieku. Niepokojąca w skutkach jest zmiana proporcji pomiędzy poszczególnymi granicami wieku ludności.

Ciągle wzrasta liczba ludzi w wieku poprodukcyjnym. Starzenie się ludności może spowodować pogorszenie i pomniejszenie produkcji. Zwiększenie liczby bezrobotnych i emerytów spowoduje rosnące obowiązki pracujących kosztami socjalnymi. Potwierdzają to dane statystyczne z powiatu grodzkiego i ziemskiego w Rzeszowie.

Tabela 1

Wydatki i dochody Funduszu Pracy powiatu rzeszowskiego w tys. zł.

Lp.	Województwo	Lata				
		1990	2000	2001	2002	I–IV 2003
1.	Zasiłki dla bezrobotnych razem z ZUS	15 537,8	19 713,8	18 535,5	17 328,8	8 685,8
2.	Zasiłki i świadczenia przedemerytalne	3 911,3	9 548,9	19 962,5	30 699,2	17 499,5
3.	Formy aktywne z funduszu, w tym np.	6 476,1	4 515,2	4 113,8	3 473,4	2 954,8
	– prace interwencyjne	1 270,9	579,0	1 569,8	1 051,3	824,8
	– roboty publiczne	1 354,6	1 313,9	888,2	434,9	251,2
	– aktywizacja zawodowa robotników	2 543,8	1 504,4	1 494,6	1 477,3	1 250,2
4.	Pracownicy młodociani i opiekunowie praktyk	1 738,6	1 257,4	1 796,5	977,3	378,8
5.	Pozostałe wydatki	321,8	547,6	545,3	655,5	268,5
I	Razem wydatki	27 985,0	35 582,9	44 953,6	53 134,2	29 685,8
	Dynamika wydatków	100%	127%	160,6%	189,9%	212%
II	Dochody	27 733,0	36 500,4	46 887,9	54 265,6	28 784,8

Źródło: Opracowanie własne na podstawie sprawozdań MPiPS 02 PUP w Rzeszowie.

Mimo obostrzeń wynikających z opublikowanego 7 marca 2003 r. jednolitego tekstu ustawy o zatrudnieniu i przeciwdziałaniu bezrobociu¹ zauważamy, że wydatki z Funduszu Pracy dynamicznie rosną. Oznacza to, że szybko rośnie liczba osób, które z różnych przyczyn zmuszone są do wcześniejszego zakończenia pracy zawodowej i szukania innych źródeł utrzymania. Nadmienić należy, że wg znowelizowanej ustawy zasiłek dla bezrobotnego wynosi 476,70 zł, zaś zasiłek przedemerytalny 120% tego zasiłku.

Rzeszów i jego okolice nigdy nie zaliczały się do regionów przemysłowych i produkcyjnych. Obecnie po wielu redukcjach i likwidacjach przedsiębiorstw przemysłowych, budowlanych i innych z roku na rok rośnie bezrobocie.

Dynamikę bezrobocia powiatu grodzkiego i ziemskiego przedstawiono w tabeli 2.

¹ Dz.U. Nr 58, poz. 514, 2003 r.

Tabela 2

Bezrobocie powiatów grodzkiego i ziemskiego w Rzeszowie

Lp.	Bezrobocie na koniec roku			
	Rok	Bezrobotni ogółem	Wyrejestrowani ogółem	Wyrejestrowani podejmujący pracę
1.	1999	18 124	15 255	7895
2.	2000	20 161	14 481	7766
3.	2001	21 503	13 919	8099
4.	2002	21 635	16 215	8575
5.	I–IV 2003	20 555	10 717	5768

Źródło: Opracowanie własne na podstawie sprawozdań MPiPS 02 PUP w Rzeszowie.

Z wypowiedzi pracowników PUP w Rzeszowie wiadomo, że dane o bezrobociu obejmują tylko te osoby, które zgłosiły ten fakt w PUP i stąd pewna liczba bezrobotnych jest niemożliwa do określenia. Nawet z tych niepełnych danych wynika, że tylko niewiele ponad 50% wyrejestrowanych znalazło pracę, pozostali nie podjęli pracy lub nie podali przyczyny wyrejestrowania. Prawdopodobnie skutek jest taki, że osoby te pracują w szarej strefie dorywczo lub za granicą.

Z danych statystycznych Powiatowego Urzędu Pracy w Rzeszowie wynika, że w ciągu ostatnich pięciu lat najliczniejszymi pod względem wiekowym grupami bezrobotnych byli ludzie z przedziałów 18–24 lat, 25–34 lat, 35–44 lat. Liczba bezrobotnych w tych przedziałach utrzymuje się już od kilku lat na jednakowym poziomie. Rośnie natomiast liczba bezrobotnych z przedziału 45–54 lat.

Również wykształcenie ma wpływ na bezrobocie i jest ono najwyższe dla ludzi z podstawowym i zasadniczym zawodowym wykształceniem.

Wpływ na wysokość bezrobocia ma fakt braku stażu pracy. Staż jest, jak wynika, dość istotnym elementem dla pracodawców.

Kolejny skutek nierówności społecznych to rozwój opieki społecznej dla ludzi bezrobotnych, chorych, samotnych matek. W tym przypadku została uchwalona ustawa o pomocy społecznej. Jest to ustawa z 1990 roku, a jej nowelizacji i opracowania ujednoliconego tekstu dokonano w 2002 r.

Również w tym przypadku przepisy ustawy prezentują zmiany w kierunku ograniczenia pomocy społecznej. To również powoduje pogłębienie nierówności, gdyż bezrobotnych przybywa, a środków ubywa.

Wielkość środków opieki społecznej w powiecie rzeszowskim i liczbę osób korzystających z MOP przedstawiono w tabeli 3.

Tabela 3

Świadczenia z pomocy społecznej w powiecie Rzeszowskim

Lp.	Lata	Liczba osób, którym przyznano świadczenia	Liczba osób w rodzinach	Kwota świadczenia w zł
1.	2000	7789	16 878	11 341 021
2.	2001	7031	14 037	9 752 808
3.	2002	8542	17 367	13 117 614
4.	I-IV 2003	6312	12 043	6 772 097

Źródło: Opracowanie własne na podstawie sprawozdań MPiPS 02 PUP w Rzeszowie.

Z danych zebranych w tabeli 3 wynika, że rośnie liczba osób korzystających ze świadczeń społecznych, rośnie również kwota przeznaczana na ten cel.

Opieka społeczna wymaga określenia powodu przyznawania pomocy społecznej.

W tabeli 4 zawarto poza przyczyną pomocy, również liczbę występujących o pomoc i liczbę osób w rodzinach, na które ta pomoc przypada.

Tabela 4

Powód przyznania pomocy i liczba osób zaspokojonych

Lp.	Lata i liczba osób w rodzinie		Ubóstwo	Bezdomność	Bezrobocie	Niepełnosprawność	Bezradność
1.	2000	starający się	2979	241	2147	1570	1556
		liczba osób w rodzinie	8980		6680	3700	5126
2.	2001	starający się	2749	71	2028	1651	1480
		liczba osób w rodzinie	7925		6160	3816	4695
3.	2002	starający się	3097	66	2324	1935	1541
		liczba osób w rodzinie	9252		7414	4347	5139
4.	I-IV 2003	starający się	2681	51	2035	1746	1250
		liczba osób w rodzinie	7699		6377	4246	3969

Źródło: Opracowanie własne na podstawie sprawozdań MPiPS 02 PUP w Rzeszowie.

Na podstawie danych w tabeli 4 wnioskuje się, że w ciągu czterech lat wzrasta systematycznie ubóstwo i inne powody wnoszące potrzebę interwencji dla występujących o nią. Z danych empirycznych wynika, że nierówności wywołują jeszcze więcej nierówności, czyli pogłębianie nierówności.

Opisane skutki nierówności obciążają pozostałą część społeczeństwa, co może wywoływać różny rezonans, ale nie jest to problem węzłowy, chociaż dla samych zainteresowanych korzystanie z pomocy może powodować dyskomfort.

Skutkiem nierówności społecznych jest powstanie i rozwój Caritasu w Kościele powszechnym. Powstanie Caritasu nastąpiło w Paryżu w 1870 roku. Caritas szczególnie rozwinął się w Niemczech w okresie I wojny światowej i upadł z chwilą dojścia do władzy ekipy hitlerowskiej III Rzeszy. W 1924 roku powołana została międzynarodowa organizacja dobroczynna o łacińskiej nazwie Caritas Catholica z siedzibą w Bazylei. W 1950 roku utworzono Caritas Internationalis w randze sekretariatu z siedzibą w Rzymie. Celem Caritas jest gromadzenie środków i funduszy dla działalności charytatywnej. W Polsce Caritas powstał na przełomie XIX i XX wieku. Szczególne zasługi położył książę Stefan Sapiecha; biskup krakowski. Po różnych zmianach w okresie PRL-u, w 1990 roku odrodzono Caritas Polska. Organizacja ta posiada osobowość prawno-kościelną i cywilną. Od 8 maja 1992 roku rozpoczęła działalność Caritas Diecezji Rzeszowskiej jako jedna z 39 Caritas diecezjalnych obrządku rzymsko katolickiego, 2 obrządku grekokatolickiego, Caritas Ordynariatu Polowego, Caritas Zakonu Bonifratów i Caritas Pallotyńska Prowincji Chrystusa Króla.

Caritas w Rzeszowie wspólnie z Rzeszowskim Towarzystwem Pomocy im. św. Brata Alberta prowadzi kuchnię dla ubogich, z której dziennie korzysta ok. 1500 osób. Caritas Rzeszowski prowadzi ośrodek wypoczynkowy Myczkowcach, w którym jest 380 miejsc noclegowych. Przeznaczony jest on między innymi na kolonie (letnie i zimowe) dla dzieci z biednych rodzin oraz dzieci niepełnosprawnych. Ośrodek w Myczkowcach prowadzi także rehabilitację w zakresie fizykoterapii. Od kilku lat w koloniach zimowych bierze udział 550 dzieci, a letnich 2200 dzieci w okresie wakacji w 7 turnusach. W czerwcu każdego roku organizowany jest turnus dla 220 dzieci polskich ze Wschodu. Caritas rzeszowski prowadzi od 1995 r. Centrum Osób Niepełnosprawnych, z którego korzysta kilkaset osób różnych grup niepełnosprawności. Caritas podjął się wspierania i udzielania pomocy medyczno-socjalnej osobom starszym i chorym poprzez Stacje Opieki Caritas. Z usług pielęgniarek stacjach Caritas w Kątach, Ropczycach i Tyczynie w styczniu 2000 roku skorzystało łącznie 8914 osób. Działalność rzeszowskiego Caritasu jest zauważalna zwłaszcza przez ubogą część ludności. Caritas skupia 190 parafialnych jednostek i ponad 3000 wolontariuszy. Caritas Polska oferuje opiekę lekarską, pielęgniarską, prowadzi 6 hospicjów stacjonarnych, 25 zespołów opieki domowej i wiele innych form pomocy dla ubogich, uzależnionych, imigrantów i uchodźców.

Skutki nierówności społecznych mogą mieć również inny wymiar. Mogą to być różnego rodzaju akty przemocy, protestów robotniczych, akty terroru,

zamachy i inne formy wyrażania niezadowolenia społecznego. W historii, jak i we współczesności można znaleźć na to przykłady.

Z opisanych skutków spowodowanych nierównościami społecznymi wynika, że okres transformacji korzysta z ingerencji państwa, czego wynikiem są UP i OPS oraz takich organizacji jak Caritas Polska.

Wspólnym celem jest łagodzenie niedostatku ludności.

UWAGI KOŃCOWE

Przedstawione skutki nierówności w postaci polityki społecznej państwa, jej organizacja, rozmiar finansowy oraz zmiany form i zakresu pomocy pomagają uzmysłowić sobie charakter i złożoność procesu transformacji ustrojowej. Wdrażanie zasad gospodarki rynkowej spowodowało potrzebę zmiany ustawowych sposobów pomocy socjalnych i ochronnych dla ludzi, którzy przejściowo znaleźli się w trudnej sytuacji materialnej. Można powiedzieć, że „ożyły” instytucje państwowe takie jak ośrodki opieki społecznej, a powstały urzędy pracy.

Wykreowano nowe formy i środki pomocy dla biednych ze strony Kościoła. Odrodziła się organizacja kościelna, jaką jest Caritas. Caritas wyłoniła w sposób instytucyjny wolontariat kilku tysięcy osób w Polsce. Okazuje się, że biedniejsza część społeczeństwa może skorzystać z darmowej opieki, doradztwa, posiłków, terapii, wypoczynku, a nawet leczenia.

Pomocne dla ludności okazują się takie akcje jak np. Wielka Orkiestra Świątecznej Pomocy, zbiórki i sponsorowanie, czasami organizowanie kosztownych operacji medycznych poza granicami Polski. Te wszystkie działania ludzkie powodują ułatwienia w przetrwaniu ludzi w trudnym okresie transformacji.

W końcu należy mocno podkreślić, że dotychczasowe sposoby łagodzenia skutków to działania doraźne. Należy eliminować przyczyny bezrobocia ubóstwa, a za wspieranie potrzebujących wymagać aktywnego np. udziału w pracach społecznych. Wejście w skład państw Unii Europejskiej nie da automatycznego rozwiązania nabrzmiałych problemów społecznych bez zaangażowania się obywateli.

LITERATURA

Dziennik Ustaw Rz.P. Nr 58/2003, poz. 514.

Informator Caritas 2002/2003, Fundacja „Pro Caritate”, Warszawa 2002.

Nabywamic S., *Idź i ty czyn podobnie*, WSP, Rzeszów 2002.

Nierówności społeczne a wzrost gospodarczy, M. G. Woźniak (red.), Mitel, Rzeszów 2003.

Rawls J., *Teoria sprawiedliwości*, PWN, Warszawa 1994.

The Results of Social Inequalities

Summary

The article presents consequences for the country and citizens coming from social inequalities. The system transformation results in the fact that some people because of different reasons are worse economically situated and so the government is interested in social aid.

Apart from social institutions organised by the government, the re-born after PRL's inexistence church organisation Caritas Polska that effectively serves the needy, enters the market. For ones it gives bread and for the others – the possibility of work or charity activity.

All these help activities are the results of deepening inequalities that in a very abridged form are detracted in the paper.

The solution will not ensue from the accession to EU. Poland has to resolve the problem by active forms of fight against the inequalities.